

Ei elegantti, käyttökelpoinen kyllä

KERÄNEN, Esko. Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja, n:o 24. Helsinki, 1984.

Esko Kerästä voisi onnitella vähän samasta mistä Lars Furhoff onnitteli Mariam Ginmania (1983), toimittajien tiedonhankinnasta väitellyttä kirjastotieteilijää, Ginmanin väitöstilaisuudessa Tampereella kaksi vuotta sitten.

Toimittajan ammattikuvan oivasta kuvauksesta.

Väitöskirjansa luvuissa 2 (Sanomalehdistön kehitys) ja 3 (Toimitustyön taustatekijät) Keränen tiivistää suomalaisen sanomalehdistön ja toimitustyön kokonaiskehityksen mallikkaasti vajaan 70 sivuun. Jaksoa voi suositella pikajohdattukseksi maamme sanomalehdistöön monille - vaikkapa lehtitalojen kiireisille ilmoitus- tai levikkipäälliköille. Jokin Torsten Steinbyn teos (1963) oli paljolti lehdistöhistoriaa yleisen historiankirjoituksen alamomenttina; Keränen sen sijaan kirjoittaa spesifisti joukkotiedotuksen (lue tässä: sanomalehdistön), osin journalisminkin historiaa.

Mutta kirjoittajamme onkin alan mies, kymmenkunta vuotta sanomalehdentoimittajana puurtanut. Tämän käytännön kokemuksen voi ounastella auttaneen vaikkapa siinä, että kirjoittajalla on silmää huomata sanomalehdentoimituksen iltaorganisaation poikkeavan huomattavasti päiväorganisaatiosta.

Entä mistä on kysymys?

Käsiteltävä väitöskirja on osa SSLH-projektia. Työssä, ja nimenomaan sen mainituissa alkuluvuissa, onkin voitu nojautua tuon Päiviö Tommilan organisoiman suururakan aiempiin aikaansaannoksiin. Kuitenkin on heti lisättävä, että myös Keränen itse on väitöskirjatyötä tehdessään merkittävästi kartuttanut suomalaisen lehdistöhistoriallisen tietämyksen pääomaa. Hänen uutteruudestaan kielivät esimerkiksi erityisesti tätä työtä

varten eri puolilla maata tehdyt puolen-sataa haastattelua.

Vanhahkon kivijalkansa - noiden kakos- ja kolmoslukujen päälle Keränen on sitten ryhtynyt rakentamaan seuraavaa kerrosta: kuvausta siitä, millaista teoksen alaotsikossakin mainittu "toimitustyön differentioitumiskehitys" oikein on ollut. Vakuuttavan laajaan aineistoon pohjaten tässä jaksossa esimerkiksi osoitetaan, että vakanssikohtaisen differentioitumisen alku on ollut toimitussihteereissä; nämä vakanssit näyttävät vakiintuneen suurin piirtein koko sanomalehdistöömme jo toiseen maailmansotaan mennessä.

Työssä tulevat esiin kiintoisimmat ja merkityksellisimmät viimeaikaisetkin trendit. Kuten esimerkiksi toimitussihteerin työn pirstoutuminen yhä eriytyneemmiksi päällikkötoimittajan ja käsittelijän vakansseiksi; tai tätä trendiä kohtaan viime vuosina esitetyt epäilykset differentioitumisesta pisimmälle ehättäneissä (suur)toimituksissa.

Mutta sitten ikään kuin puhti loppuu. Lukija odottaisi kahdelta päätösluvulta (Sanomalehtiorganisaatio sekä Muutokset sanomalehdistössä ja toimitustyössä) kenties enemmän: kehitysilmiöiden selittämistä ja syventävää synteesiä. Tosin on huomattava, ettei tutkija itse lupaa-kaan tältä jaksolta muuta kuin että siinä "tarkastellaan toimitusta ja sanomalehteä organisatorisena kokonaisuutena" ja "esitetään lyhyt katsaus sanomalehdistön ja toimitustyön tulevaisuudesta esitettyihin näkemyksiin" (s. 7).

Odottavaista lukijaa eivät kuitenkaan paljon ravitse seuraavan kaltaiset toteamukset:

"Toimitusorganisaation kehitys ja toimitustyön differentioituminen ovat rinnakkaisia ilmiöitä ja tapahtuvat samanaikaisesti" (s. 164).

"Toimituksen hallinnollinen organisaatio on kehittynyt samassa tahdissa toimitustyön differentioitumiskehityksen kanssa" (s. 181; siis sama asia vain vähän toisin sanoin).

"Sanomalehtiyrityksen organisaation kehitys on riippunut lehden kehityksestä, teknisten uudistusten käyttöönotosta ja yrityksen muusta liiketoiminnasta. Sen sijaan lehden puoluekannalla ei ole ollut suoranaista vaikutusta lehden organisaatioon sen enempää toimituksessa

kuin yrityksen muillakaan osastoilla" (s. 177).

Ja niin edespäin.

Keränen lähinnä vain kuvaa, ei juurikaan selitä. Hän luettelee jo kolmannen luvun alussa puolisen tusinaa "toimitustyön kehityksen taustatekijää". Moni lukija varmaankin odottaisi saavansa viimeistään teoksen loppuun päästyään tietää enemmänkin näiden tekijöiden keskinäisestä painoarvosta. Mutta odottaja petetty: Keräsen väitöskirja ei valaise paljoakaan sitä, **miksi** toimituksissa on tapahtunut sellainen differentioitumiskehitys kuin on tapahtunut.

Ehkä tekijän olisi pitänyt perehdyttää itseään enemmän yleisiin organisaatioteorioihin; jokunen Etzioni-sitaatti, tai vastaava, ei vielä oikein riittäne tältä osin kivijalaksi.

Tiedotusoppi: kaukana poissa?

Ikkunoita olisi tekijän suonut aukovan muutoinkin enemmän. Esimerkiksi viime aikojen suomalaisesta (lehdistö- ja) tiedotusopista - tai ainakin sen valtavirroista - hänellä lienee aika ulkokohtainen kuva. "Vaikka tutkimus sivuaakin läheisesti tiedotusopillista tutkimusta, se perustuu metodisesti historiallis-kvalitatiiviseen tutkimusmenetelmään", hän kirjoittaa (s. 7). Eikö lausahdus kieli siitä, että lausahtaja kuvittelee tiedotusopissa vielä elettävän voittopuolisesti ns. kovien menetelmien valtakautta?

Tiedotusopin edustajasta voi myös tuntua oudolta erinäisten lehdistötutkimuksen kannalta tähdellisten teosten puuttuminen Keräsen lähteistöstä. Esimerkiksi tutustuminen Kauko Pietilän väitöskirjaan (1980) olisi varmaankin antanut (Keräselle) virikkeitä, mikäli hän olisi kaivannut vastauksia differentioitumiskehityksen mainittuun miksi-kysymykseen. Tai Pekka Korhosen lisensiaatintyö (1982) olisi ehkä, journalistisen kulttuurin käsitteineen, auttanut Kerästä pohdiskелеmaan hieman pidemmälle (ks. esim. s. 163) sanomalehtien "informaalisen organisaation piirteitä".

Jossain olisi auttanut ikkunoiden aukominen muuannekin. Hannu Taanilan suomalaista pakinaa koskehtavan esityksen (1970) luettuaan olisi kirjoittaja (ks. s. 146) olletikin tullut maininneeksi suomalaiselle pakinalle varhaisempiakin

"kukoistuskausia" kuin 1920- ja 1930-luvun.

Entäpä sitten lähdeviittaukset ja lähdekritiikki (ja jälkimmäinenhän mainitaan usein historiantutkijoiden erityiseksi hyveeksi)?

Esimerkiksi virkkeeseen (s. 28-29) "Myös lehtikieltä on kehitetty mahdollisimman helppolukuiseksi lyhyine virkkeineen ja kappaleineen" kytkeytyy alaviite, jossa mainitaan Osmo A. Wiion artikkeli (1969) jossa esitellään erinäisiä luettavuustuloksia. Eikö tuollainen ole hieman ylimalkaista lähteisiin nojautumista? Tai: kunnan evidenssiä ei tarjoa väittämälle (s. 147) "Kolumnit otti Suomessa täysipainoisesti käyttöönsä ensimmäisenä Helsingin Sanomat" myöskään alaviite, jossa viitataan esimerkiksi Pertti Klemolaan (1981). Varhaisia kolumninsuosijoita kun on sitä paitsi ollut lehdissämme muitakin (vrt. Vehmas 1970, 38).

Mitä sitten todeta kirjoittajan lähdekritiikistä, kun hän taritsee (s. 184) "esimerkinä yhdysvaltalaisen sanomalehden toimitusorganisaatiosta" Washington Postin organisaatiokaavion 1950-luvun alusta (ellei sitten vieläkin kauempaa); tai kun hän (s. 26) ns. sitoutumattomien sanomalehtien levikkiosuudesta kirjoittaessaan nojautuu seitsemän vuoden ikäiseen - ja huomattavasti vanhentuneeseen - prosenttilukemaan?

Isompia ja pienempiä onnahduksia voisi osoitella - niin kuin mistä tahansa ihmisvoimin tehdystä tutkimuksesta. Esimerkiksi (s. 12) on Keräsen mainitsema "puoluepolitiikka" kaiketi pysynyt läntisestä Euroopasta puhuttaessa "sanomalehdistön kantavana voimana" ainakin Norjassa selvästi Suomea voimakkaammin.

Huomattavana laiminlyöntinä pidän sitä, ettei Keränen ole missään maininnut 40-luvun lopulla varsinaisesti käynnistyneen yhteisöjen tiedotustoiminnan vaikutusta toimitustyöhön (ks. esim. Miettinen 1977 tai J. Pietilä 1984). Onhan kaiketi yleisesti hyväksytty se käsitys, että tiedotustoiminta on muokannut yleistömittajien työtä paljolti edelleentymisen suuntaan.

Epäkiitollista polunaukomista

Osaan luultavasti hyvin kuvitella, että